

και να πραγματοποιήσει δική του αντιβολή. Η νέα έκδοση σε μορφή pocket book όμως κάνει ένα κείμενο προσίτο σ' ένα ευρύτερο κοινό, – τον ίδιο σκοπό είχε άλλωστε και η δημοσίευσή του στο *Θέατρο* το 1964 –, το οποίο μόλις τώρα έχει βρει την απαραίτητη δημοσία προσοχή και την αρμόζουσα σκηνική παρουσίαση. Για το αιώτερο μέλλον, όταν θα διαθέτουμε περισσότερα κείμενα από τις παρυφές κι εκτός της κρητικής λογοτεχνίας του 17ου αιώνα και θα έχουν σταθεροποιηθεί οι εκδοτικές πρακτικές και στον τομέα αυτόν, οι δύο εκδόσεις – το πρότυπο ίσως να επανεμφανιστεί (οι φωτοκόπιες ή φωτογραφίες) – πρέπει να διασταυρωθούν και να ενσωματωθούν οι παρατηρήσεις της Τίνας Λεντάκη, του Σπ. Ευαγγελιάτου και οι δικές μου, και οι όποιες άλλες θα γίνουν στο μέλλον, για να καταρτιστεί μια νέα κριτική έκδοση του κειμένου. Στο μεταξύ βέβαια υπάρχουν πολλά άλλα κείμενα της νεοελληνικής δραματουργίας της εποχής, που πρέπει να δουν το φως της δημοσιότητας.

ΒΑΛΤΕΡ ΠΟΥΧΝΕΡ



ΧΡΥΣΟΘΕΜΙΣ ΣΤΑΜΑΤΟΠΟΥΛΟΥ-ΒΑΣΙΛΑΚΟΥ

Το ελληνικό θέατρο στην Κωνσταντινούπολη το 19ο αιώνα

Τόμος Β'. Παραστάσεις. Αθήνα, Νέος Κύκλος Κωνσταντινουπολιτών 1996, σσ. Χ, 572, 32 εικ.

Ο πρώτος τόμος της δημοσίευσης της διδακτορικής διατριβής στο Πανεπιστήμιο Αθηνών (1990) για το ελληνικό θέατρο στην Κωνσταντινούπολη το 19ο αιώνα, που κυκλοφόρησε το 1994 και ανέλυε την ιστορία, το ρεπερτόριο, τους ηθοποιούς και τους θεατρικούς χώρους, έχει παρουσιαστεί στο περιοδικό αυτό (*Παράβασις*, 2, 1997, σσ. 229-234· βλ. και τη βιβλιοπαραουσίασή μου στα *Südost-Forschungen* 54, 1995, σσ. 570-572 καθώς και τη βιβλιοκρισία του Δημ. Σπάθη, στα *Ιστορικά*, 22, 1995) κι έχει βρει ανάξια θέση στη βιβλιογραφία της ιστορίας του νεοελληνικού θεάτρου στο βαθμό που αναρέπει την αθηνοκεντρική πρόσληψη της ιστορίας αυτής στο 19ο αιώνα από το Γιάννη Σιδέρη και τροποποιεί την όλη εικόνα των θεατρικών μηχανισμών μεταξύ ελλαδικού χώρου και Διασποράς. Αποτελεί επίσης μια σημαντική συμβολή στην κοσμοπολίτικη θεατρική ιστορία της μητρόπολης στο Βόσπορο και ένα κομμάτι της ιστορίας της πόλεως της Κωνσταντινούπολης, κυρίως στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα. Το δεύτερο μέρος του έργου, που κατάλαμβάνει σχεδόν 1000 σελίδες, αφιερώνεται στις θεατρικές παραστάσεις. Συνολιικά καταγράφονται παραπάνω από 2000 θεατρικές παραστάσεις, που τεμηριώνονται από ελληνικές εφημερίδες κι άλλα έντυπα της Πόλης και καλύπτουν ένα χρονικό φάσμα από το 1858 ως το τέλος του αιώνα (το 1900 είναι ορόσημο τελείως συμβατικό, γιατί η ανθηρή θεατρική δραστηριότητα συνεχίζεται ως το 1922). Οι θεατρικές παραστάσεις αναφέρονται κατά χρονολογική σειρά στο πρώτο μέρος του μελετήματος (σσ. 3-248), όπου συγκεντρώνονται όλες οι σχετικές με τη θεατρική ιστορία πληροφορίες ταξινομημένες κατά σαιζόν και συμπιερώνονται τόσο επαγγελματικοί θίασοι όσο και ερασιτεχνικά συγκροτήματα. Ακολουθεί ένας πολύ χρήσιμος κατάλογος των ανεβασμένων έργων (σσ. 249-504), που ταξινομεί αλφαβητικά το ρεπερτόριο κατά τίτλους και μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως εγχειρίδιο ή και λεξικό. Στο κάθε λήμμα ακολουθεί μετά τον τίτλο (ή τους τίτ-

λους, όταν το ίδιο έργο ανεβάζεται με διαφορετικούς τίτλους, φαινόμενο αρκετά συχνό, που δηλώνει την εμπορική φύση των θιάσων) η ειδολογική κατηγορία του δραματικού έργου, ο τίτλος του μεταφρασμένου ή διασκευασμένου προτύπου (στην περίπτωση που τέτοιο υπάρχει η ταύτιση των προτύπων προϋποθέτει συνήθως εντατική και «ψιλή» φιλολογική εργασία, γιατί πολλά έργα φέρονται ως πρωτότυπα ενώ στην πραγματικότητα είναι διασκευές, από το χώρο της ιταλικής και γαλλικής παραλογοτεχνίας και χρηστικής δραματογραφίας του 19ου αιώνα, που δύσκολα ελέγχεται σήμερα), ο συγγραφέας ή ο διασκευαστής, ο τόπος και ο χρόνος της έκδοσης, ύστερα οι χρονολογίες και ημερομηνίες των παραστάσεων στην Κωνσταντινούπολη, ο θίασος που το ανέβασε και ο θεατρικός χώρος όπου εκτελέστηκε η παράσταση. Μερικά από τα έργα αυτά παρουσιάζουν μια διαρκή παρουσία στις ελληνικές σκηνές της Πόλης μέσα σε δεκαετίες ολόκληρες. Δε θα υπεισέλθουμε σε λεπτομερέστερα συμπεράσματα αυτής της ανεκτίμητης απογραφής του ελληνικού ρεπερτορίου στην Πόλη για την ιστορία του ελληνικού θεάτρου. Ο καθένας μας θα χρησιμοποιήσει τον κατάλογο αυτό στο μέλλον. Απλώς να επαναληφθεί ότι η Πόλη αποτελεί τις τελευταίες δεκαετίες του 19ου αιώνα σπουδαιότερο κέντρο για το νεοελληνικό θέατρο από την ίδια την Αθήνα.

Ακολουθούν περιλήψεις στα αγγλικά (σσ. 505 εξ.) και γαλλικά (σσ. 509 εξ.), οι πηγές της εικονογράφησης για τον πρώτο (σσ. 513 εξ.) και το δεύτερο τόμο (σσ. 515 εξ.), καθώς και ο κατάλογος των πηγών: εφημερίδες (σσ. 517 εξ.), ημερολόγια (σσ. 518 εξ.), η βιβλιογραφία (σσ. 519-535) και οι βιβλιοθήκες που χρησιμοποιήθηκαν (σσ. 536 εξ.). Τους ανεκτίμητους πληροφοριακούς θησαυρούς του τόμου αυτού ξεχειλίζουν εκτενέστατα ευρετήρια: ονομάτων και προσώπων, τόπων, θιάσων και συλλόγων (σσ. 539-554), καθώς και θεατρικών έργων (σσ. 555-572). Ο δεύτερος τόμος είναι πιο ευπαρουσίαστος από τον πρώτο. Μετά τη δημοσίευση της διατριβής της κ. Σταματοπούλου-Βασιλάκου η θεατρική ιστοριογραφία της Ελλάδας από την Αναγέννηση ως τις μέρες μας, η οποία έτσι κι αλλιώς πρέπει να επανατοποθετηθεί σε νέες βάσεις, γιατί έχει διαφοροποιηθεί σημαντικά και εμπλουτιστεί με πολλά νέα στοιχεία, παίρνει νέες διαστάσεις και στον τομέα του 19ου αιώνα και του ελληνικού θεάτρου της Διασποράς. Από τη χρησιμοποίηση της δίτομης διατριβής της κ. Σταματοπούλου-Βασιλάκου θα επωφεληθεί και η τουρκική ιστορία του θεάτρου και του πολιτισμού στη φάση του *tanzimat* και του νεοαπολυταρχισμού κατά το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα (βλ. και τον τόμο της Suraiya Faroqhi, *Kultur und Alltag im Osmanischen Reich. Vom Mittelalter bis zum Anfang des 20. Jahrhunderts* [Πολιτισμός και καθημερινή ζωή στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Από το Μεσαίωνα ως τις αρχές του 20ού αιώνα]. Μόναχο 1995, που ασχολείται σσ. 287 εξ. και με το θέατρο· βλ. την βιβλιοπαρουσίασή μου στον επόμενο τόμο της *Λαογραφίας*).

ΒΑΛΤΕΡ ΠΟΥΧΝΕΡ



ΣΑΒΒΑΣ ΠΑΤΣΑΛΙΔΗΣ

(Εν)τάσεις και (δια)στάσεις. Η ελληνική τραγωδία και η θεωρία του εικοστού αιώνα
Αθήνα, τυπωθήτω 1997, σελ. 470, 49 εικ. (Θεατρική παιδεία).

Το βιβλίο αυτό του καθηγητή της Αγγλικής Φιλολογίας στο Αγγλικό Τμήμα του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, θα ήταν ανεπιφύλακτα ευπρόσδεκτο, γιατί κινεί-